

- प्रश्न 1 उत्तर मत्स्यसंवर्धन कोणकोणत्या प्रकारे करता येते?
मत्स्यसंवर्धन खालील प्रकारे करता येते
1. छोटी तळी, तलावांमध्ये कार्प मासे, मागूर इत्यादींचे मत्स्यसंवर्धन
 2. जलाशयामध्ये मत्स्यसंवर्धन व मासेमारी
 3. गोड्या पाण्यातील कोळंबी संवर्धन
 4. शोभिवंत माशांचे संवर्धन
 5. निमखाऱ्या पाण्यातील कोळंबी व इतर माशांचे संवर्धन
- प्रश्न 2 उत्तर मत्स्यसंवर्धन तलावाची खोली किती असावी?
मत्स्यसंवर्धनासाठी उपयोगात येणाऱ्या तलावाची खोली साधारणपणे 2 ते 3 मीटर असावी जेणेकरून तळ्यातील वातावरण संतुलीत ठेवण्यास मदत होते आणि उत्पादनक्षमताही वाढते.
- प्रश्न 3 उत्तर मत्स्यसंवर्धन तलावातील पाण्याचे तापमान किती असावे?
तळ्यातील पाण्याचे तापमान माशांच्या हालचालीसाठी, जगण्यासाठी व वाढीसाठी महत्वाचे असून 24^व ते 30^व सेल्सीअस पाण्याच्या तापमानात माशांची योग्य वाढ होते.
- प्रश्न 4 उत्तर मत्स्यसंवर्धन तलावातील पाण्याचा रंग कसा असावा?
मत्स्य तलावातील पाणी कधीही स्वच्छ, निवळशंख असू नये. शिवाय जमीनीचा तळ दिसत असेल तर अशा पाण्यात माशांच्या आहारातील मुख्य घटक असलेल्या प्लवंगाची उत्पत्ती निकृष्ट दर्जाची असते.
- मातीसारखा, चहासारखा रंग पाण्यातील मातीच्या सुक्ष्म कणांची उपस्थिती दर्शवितो जे मत्स्यसंवर्धनासाठी पोषक नसते.
 - पाण्याचा हिरवट रंग वनस्पती प्लवंग दर्शवितो.
 - पाण्याचा बदामी किंवा तपकिरी रंग प्राणी प्लवंग दर्शवितो.
- प्रश्न 5 उत्तर माशांच्या योग्य वाढीसाठी मत्स्यसंवर्धन तलावात प्राणवायूचे प्रमाण किती असावे ?
माशांच्या योग्य वाढीसाठी संवर्धन तलावात किमान 5 ते 10 मि.ग्रॅ./लिटर प्राणवायू असणे आवश्यक आहे.
- प्रश्न 6 उत्तर संवर्धन तलावात कार्बन डाय ऑक्साइडचे किमान प्रमाण किती असावे ?
संवर्धन तलावातील पाण्यात कार्बन डाय ऑक्साइडचे प्रमाण 20 मि.ग्रॅ. प्रति लिटर पेक्षा कमी असावे जेणेकरून ते माशांसाठी घातक नसावे.
- प्रश्न 7 उत्तर मत्स्यसंवर्धन तलावातील पाण्याचा सामू ;चभ्रद्व किती असावा ?
संवर्धन तलावातील सामूचा निर्देशांक 7.5 ते 8.5 असेल तर माशांच्या वाढीसाठी उपकारक ठरतो.
- जर सामू निर्देशांक 6.0 पेक्षा कमी आणि 9.0 पेक्षा जास्त झाला तर माशांच्या वाढीवर विपरीत परिणाम होतो.
 - पाण्याचा सामू योग्य मात्रेत ठेवण्यासाठी चुन्याचा वापर करतात.
- प्रश्न 8 उत्तर मत्स्यसंवर्धन म्हणजे काय ?
तलावातील पाण्यात अनुकूल वातावरण निर्माण करून त्यात निवडक माशांची पिल्ले सोडावयाची व त्यांची जोपासना करून जास्तीत जास्त मत्स्योत्पादन मिळवणे म्हणजेच मत्स्यसंवर्धन होय.

- प्रश्न 9
उत्तर किफायतशीर मत्स्यसंवर्धनासाठी योग्य जागेची निवड कोणत्या बाबी विचारात घ्याव्यात?
अ) पाणी धरून ठेवणारी जमीन.
ब) चिकण माती, गाळाची किंवा काळी माती असलेली जमीन.
क) सर्व बाजूने उतार आणि मध्यभागी खोलगट भाग असलेली जमीन.
ड) सातत्याने आणि मुबलक पाणीपुरवठ्याची सोय.
इ) निवडलेली जागा साधारणतः आल्कधर्मी (पी.एच. 7,5 ते 8) असावी.
ई) तळे बांधण्यापूर्वी पर्जन्यमान, पूरपरिस्थिती, पाण्याचा निचरा इ. बाबींचा विचार करावा.
उ) तलावापर्यंत जायला रस्ता उपलब्ध असावा.
ऊ) विजेची सोय उपलब्ध असावी.
ए) जागेची किंमत कमीत कमी असावी.
- प्रश्न 10
उत्तर मत्स्यसंवर्धन तलावाचे क्षेत्राफळ किती असावे ?
किफायतशीर मत्स्यसंवर्धनासाठी सुमारे 2 ते 4 हेक्टर क्षेत्राफळाची जमीन आवश्यक आहे आणि प्रत्येक तलावाचे क्षेत्राफळ 0.4 ते 1.0 हेक्टर असावे असे तळे आर्थिक व तांत्रिक दृष्ट्या अधिक फायदेशीर ठरते.
- प्रश्न 11
उत्तर तलावाचा आकार आणि खोली किती असावी ?
मत्स्यसंवर्धन तलाव बहुधा आयताकृती असावा. सुमारे 100 मी. लांब आणि 40 मी. रुंद आकाराचे आणि 1 ते 2 मीटर खोलीचे मत्स्यतळे तांत्रिकदृष्ट्या अधिक किफायतशीर आहे.
- प्रश्न 12
उत्तर तलावाभोवती बांध घालताना कोणती काळजी घ्यावी ?
बांधाची उंची पाण्याच्या इष्टतम पातळीपेक्षा किमान 1 मीटर जास्त ठेवावी.
बांधाच्या 1 मीटर उंचीसाठी बांधाचा पाया 1,5 मीटर रुंद ठेवावा म्हणजे उताराचे प्रमाण 1:1,5 असे असावे.
- प्रश्न 13
उत्तर मत्स्य आणि कोळंबी संवर्धनामध्ये योग्य जातींची निवड करताना कोणत्या बाबी पाळाव्यात ?
अ) हवामानाशी जुळवून घेणाऱ्या मत्स्य प्रजातींची निवड करावी.
ब) पुनरुत्पादनास योग्य अशा प्रजातींची निवड करणे फायद्याचे.
क) त्यांच्या वाढीचा वेग उच्च दर्जाचा असावा.
ड) मत्स्यबीज आणि कोळंबी बीज सुलभ रितीने मिळावयास पाहिजे.
इ) पाण्याच्या तळाकडील, मध्यभाग आणि पृष्ठभागातील नैसर्गिक अन्नाचा पूर्ण उपयोग करणाऱ्या माशांच्या प्रजाती निवडाव्या.
ई) परस्परांना खाणाऱ्या मत्स्यप्रजातींची निवड करू नये.
उ) बाजारात मागणी असणाऱ्या आणि चांगला विक्री दरही मिळेल अशा माशांची निवड करावी.
- प्रश्न 14
उत्तर गोडयापाण्यातील मत्स्यसंवर्धनासाठी उपयुक्त माशांच्या प्रजाती कोणत्या आहेत ?
भारतात मत्स्यसंवर्धनाकरिता प्रामुख्याने भारतीय प्रमुख कार्प मासे उदा. रोहू, कटला व रोहू, सर्वसामान्य कार्प मासे उदा. सायप्रिनस इ. आणि गवत्या व चंदेरा इ. माशांची निवड करणे उपयुक्त ठरते.
- प्रश्न 15
उत्तर गोडयापाण्यातील कोळंबी संवर्धनासाठी उपयुक्त प्रजाती कोणत्या ?
गोडयापाण्यातील कोळंबी उदा. मॅक्रोब्रॅकीयम रोझनबर्गी व मॅक्रोब्रॅकीयम मालकमसोनी इत्यादी प्रजातींची निवड संवर्धनासाठी करावी.

- प्रश्न 16 उत्तर मत्स्यसंवर्धनास सुरुवात करण्याअगोदर तलाव सुकवण्याचे कोणते फायदे आहेत?
अ) मत्स्यसंवर्धन तलाव उन्हाळ्यात पूर्णपणे कोरडा करून सुकविण्यामुळे कुजलेल्या वनस्पती, प्राणी मातीत एकरूप होतात आणि पर्यायाने तळ्याची उत्पादकता वाढते.
ब) तळे सुकवण्याचा आणखी एक फायदा म्हणजे संहारक मासे व इतर अनावश्यक प्राण्यांचा नाश होतो.
- प्रश्न 17 उत्तर संवर्धनापूर्वी तलावात चुना मिसळण्याचे कोणते फायदे आहेत?
फायदे खालीलप्रमाणे –
- चुन्यामुळे तलावाच्या तळाशी साठलेले विषारी वायू नाहीसे होतात.
 - आम्लाचा निर्देशांक वाढून तो स्थिर राहण्यास मदत होते.
 - पाण्यात असणारे अतिरिक्त जैविक घटक चुन्यामुळे मोकळे झाल्यामुळे वनस्पती व प्राणी प्लवंगाची वाढ मुबलक प्रमाणात होते.
 - मत्स्यबीजाला रोग होण्याची शक्यता कमी होते.
- प्रश्न 18 उत्तर तलावातील चुन्याच्या मात्रेचे प्रमाण किती असावे ?
चुनखडीची (कॅल्शियम कार्बोनेट 90 ते 90 टक्के) भुकटी एक हेक्टर क्षेत्राला 250 किलो या प्रमाणात तळभागावर पसरवतात किंवा तळ्याच्या पाण्यात मिसळतात.
- जमीन आम्लधर्मी असल्यास चुन्याची मात्रा 1000 किलोपर्यंत वाढवावी.
 - जमीन अल्कीधर्मी असेल तर चुन्याची मात्रा 200 किलोपर्यंत कमी करावी.
- प्रश्न 19 उत्तर तलावातील तण आणि पाणवनस्पतींचे निर्मूलन कसे करावे ?
- पृष्ठभागावर तरंगणाऱ्या वनस्पती हाताने किंवा जाळी लावून काढाव्यात.
 - काटेरी तारा पाण्यात तळापासून ओढून फिरवल्यास पाण्यात पूर्ण बुडालेल्या वनस्पती, मुळे उखडता येतात.
 - सर्वात चांगला उपाय म्हणजे गवत्या मासा सोडणे. एक किलो वजनाच्या गवत्या मासा दिवसाकाठी एक किलो वनस्पतीचा फडशा पाडतो.
- प्रश्न 20 उत्तर तलावामधील पाण्यातील अतिरिक्त प्लवंगाचे प्रमाण कमी कसे करावे ?
बेसुमार वाढलेल्या प्लवंगाचे निर्मूलन करण्यासाठी शेण व मातीचे मिश्रण योग्य प्रमाणात पाण्यावर टाकावे.
- प्रश्न 21 उत्तर मत्स्यबीज वाढीसाठी अपायकारक असणारे संहारक जातीचे मासे कोणते आहेत.
- मरळ, शिवडा आणि जिताडा इ. जातीचे मासे ज्यांची वाढ कार्पससारखी झपाटयाने होत नाही.
 - ते वनस्पती व प्राणी प्लवंग संपवून टाकतात ज्यामुळे मत्स्यबीज व वाढणाऱ्या माशांना अन्नाचा तुटवडा भासतो.

- प्रश्न 22 संहारक आणि मत्स्यभक्षक माशांचे निर्मुलन कसे करावे?
उत्तर
- मत्स्यबीज सोडण्यापूर्वी तलाव कोरडा करावा जेणेकरून स्थानिक मासे भरून जातील.
 - पाणी सोडलेल्या तलावात वारंवार जाळी फिरवून स्थानिक व संहारक जातींचे मासे काढून टाकावेत.
 - नवीन पाणी घेताना तलावाच्या आतल्या बाजूला बारीक जाळी बसवावी.
 - अखेरचा उपाय म्हणजे काही रसायने उदा. डेरिस रूट पावडर, मोहाची पेंड, अथवा गूळ इत्यादींचा योग्य प्रमाणात वापर करावा.
- प्रश्न 23 तलावाची प्राथमिक उत्पादकता वाढवण्यासाठी कोणती खते वापरावीत?
उत्तर तलावातील प्राथमिक उत्पादकतेसाठी दोन प्रकारची खते वापरली जातात.
अ) सेंद्रीय खते – उदा. शेणखत, शेंगदाणा पेंड इत्यादी.
ब) असेंद्रीयखते – उदा. युरिया, फॉस्फेट्स, नायट्रेट्स, अमोनियम सल्फेट इ.
- प्रश्न 24 संवर्धन तलावात खतांची मात्रा कशी राखावी ?
उत्तर दोन ते तीन खते एकाच वेळी तलावात खालीलप्रमाणे वापरावयाची असतात.
अ) प्राथमिक सेंद्रीय खताची मात्रा उदा. प्रति हेक्टरी 5000 किलो शेण
ब) पाठोपाठ प्रत्येक महिन्यात हेक्टरी 1000 किलो शेण
क) सुफला (20:20:0) हे असेंद्रीय खत सामान्यपणे 100 किलो प्रतिमहिना प्रती हेक्टरी द्यावे.
यापैकी ब आणि क मध्ये सुचविलेली खते 15 दिवसांच्या फरकाने द्यावी.
- प्रश्न 25 अतिरिक्त खतांच्या मात्रामुळे संवर्धनामध्ये कोणत्या समस्या उद्भवतात ?
उत्तर गरजेपेक्षा अधिक खतांमुळे माशांना कल्ले कुजण्याचा (गिल रॉट) रोग होऊ शकतो. तसेच तलावाच्या पाण्यात प्राणवायूची कमतरता भासते. संगोपन तळ्यात रासायनिक खतांच्या वापरामुळे अतिशेवाळ वृद्धी होते व ती बराच काळ टिकते. ही शेवाळ वृद्धी नाजूक मत्स्यबीजाला हानीकारक असते.
- प्रश्न 26 मत्स्यबीजास हानीकारक असलेल्या पाणकिटकांचा प्रार्दुभाव कसा रोखतात.
उत्तर पाणकीटकांचा नाश करण्याकरिता हेक्टरी 60 कि.ग्रॅ. तेल आणि 20 कि.ग्रॅ. साबण यांचे मिश्रण पाण्याच्या पृष्ठभागावर पसरावे.
- प्रश्न 27 मत्स्यबीजांचे त्यांच्या आकारावरून कोणते प्रकार पडतात ?
उत्तर मत्स्यजिरे : लांबी सुमारे 8 मि.मि.
मत्स्यबीज (फ्राय) : लांबी साधारण 25 मी.मी.
अर्धबोटुकली (सेमी फिंगरलिंग) : लांबी सुमारे 26 ते 50 मि.मि.
बोटुकली (फिंगरलिंग) : साधारणतः 51 ते 150 मि.मि. लांबी.
- प्रश्न 28 मत्स्यबीजांची वाहतुक कशी करावी?
उत्तर सर्वसाधारणपणे 20 लिटर डब्यात जाड प्लॅस्टिकची (पॉलिथीन) पिशवी उभी ठेवतात. या प्लॅस्टिकच्या पिशवीत 1/3 पाणी आणि 2/3 भागात प्राणवायू भरावा. मत्स्यबीजाला पिशवीत भरण्यापूर्वी अन्न देत

नाहीत जेणेकरून पाणी विष्कारहित आणि स्वच्छ राहते तसेच पिशवीत भरलेला प्राणवायू 2-3 दिवस पुरतो.

- प्रश्न 29 उत्तर मत्स्यबीज उपलब्धततेचा हंगाम कोणत्या महिन्यात असतो ?
मत्स्यबीज साधारणपणे जुलै – ऑगस्ट या महिन्यात उपलब्ध असते.
- प्रश्न 30 उत्तर मत्स्यबीजांची तलावामध्ये साठवणूक दिवसाच्या कोणत्या प्रहरी करावी ?
मत्स्यबीज सकाळी लवकर अथवा संध्याकाळी उशिरा संगोपन तलावात सोडावे. जेणेकरून पिशवीतील पाणी व तलावातील पाण्याच्या तापमानात फार मोठा फरक पडणार नाही.
- प्रश्न 31 उत्तर संवर्धन तलावात सोडावयाच्या मत्स्यबीजांचे प्रमाण किती असावे ?
सधन मत्स्यशेतीमध्ये प्रति हेक्टरी 8 ते 10,000 बोटुकली तलावात सोडावी. पण खत व पुरक अन्न न देता, नुसत्याच नैसर्गिक अन्नावर पैदास करावयाची असेल तर मात्रा प्रति हेक्टरी 3000 ते 4000 बोटुकली सोडावीत.
- प्रश्न 32 उत्तर संवर्धन तलावात कोणत्या आकाराचे मत्स्यबीज सोडावे ?
संवर्धन तलावात 70 ते 80 मी.मी. आकाराच्या मत्स्यबोटुकल्यांचे संचयन करावे. बोटुकलीऐवजी मत्स्यबीज सोडणे टाळावे. लहान आकाराचे मत्स्यबीज तलावात सोडल्यास एकूण उत्पादनावर त्याचा अनिष्ट परिणाम होतो.
- प्रश्न 33 उत्तर एकलिंगी (मोनोसेक्स कल्चर) म्हणजे काय ?
या प्रकारच्या मत्स्यसंवर्धनामध्ये एकाच प्रजातीच्या नर व मादी माशांचे वेगवेगळ्या तलावांमध्ये संवर्धन केले जाते जेणेकरून त्यांच्या वाढीत व उत्पादनात खुपच सुधारणा होते. तिलापिया, गोडया पाण्यातील कोळंबी इत्यादीचे याप्रकारे संवर्धन केले जाते.
- प्रश्न 34 उत्तर बहु मत्स्यसंवर्धन (पॉली कल्चर) म्हणजे काय ?
एकापेक्षा अधिक प्रजातींच्या माशांचे एकत्रित संवर्धन या पध्दतीमध्ये करतात. बहुमत्स्य संवर्धनामध्ये फक्त अशाच प्रजातींची निवड करावी ज्यांची आपआपसात खाद्यासाठी व जागेसाठी स्पर्धा नाही. उदा. कटला, रोहू व मृगळ या माशांचे बहुमत्स्य संवर्धन.
- प्रश्न 35 उत्तर मिश्र मत्स्यसंवर्धनामध्ये माशांचे प्रमाण कसे ठरवावे ?
मिश्र मत्स्यसंवर्धनामध्ये माशांचे प्रमाण खालील प्रमाणे असावे.
कटला : रोहू : मृगळ – 1:1:1 किंवा 1:2:2 किंवा 3:4:3
चंदेरा :गवत्या:सायप्रिनस – 4:3:3 किंवा 1:1:1
कटला : रोहू : मृगळ:चंदेरा :सायप्रिनस – 1:1:1:1
- प्रश्न 36 उत्तर कटला, रोहू, कार्प माशांचे कोळंबी बरोबर मिश्र संवर्धन केल्यास त्यांचे संचयनाचे प्रमाण किती असावे?
कटला, रोहू या माशांची 3 ते 4 हजार बोटुकली आणि 15 ते 20 हजार कोळंबी बीज प्रति हेक्टरी या प्रमाणात संचयन करावे.
- प्रश्न 37 उत्तर भक्षक व भक्ष्य मत्स्यसंवर्धनासाठी उपयुक्त माशांच्या प्रजाती कोणत्या आहेत.
गोडया पाण्यातील मरळ हा मांसाहारी मासा असून त्याचे भक्ष्य तिलापिया हे आहे. या दोन्ही माशांचे एकत्रित संवर्धन उथळ व दलदलीच्या ठिकाणी करता येते. तलावामध्ये तिलापियाची पैदास अतिजलदरित्या होत असल्याने मरळसाठी नैसर्गिक खाद्य उपलब्ध होते.

- प्रश्न 38 शोभिवंत माशांचे संवर्धन फायदेशिर आहे का?
उत्तर शोभिवंत माशांना आजकाल बाजारात खुप मागणी आणि चांगला दर उपलब्ध असल्यामुळे त्यांचे संवर्धन फायदेशिर ठरते. शोभिवंत मासे उदा. गप्पी, मोली, गोरामी, स्वोर्डटेल, गोल्डफिश, एंजेल, सिकलिड इ. माशांचे छोट्या मातीच्या तलावात अथवा सिमेंट टाकीमध्ये प्रजनन व संवर्धन करता येते.
- प्रश्न 39 एकात्मिक मत्स्यसंवर्धन म्हणजे काय?
उत्तर एकात्मिक पध्दतीमध्ये मत्स्यसंवर्धनाबरोबरच बदक पालन, कुक्कुटपालन, वराहपालन, भातशेती आणि तलावाच्या बांधावर केळी, संत्रा या सारख्या फळबागांची लागवड करता येते.
- प्रश्न 40 उथळ, दलदलीच्या किंवा शेवाळयुक्त पाण्यात संवर्धनासाठी कोणत्या माशांची निवड करावी?
उत्तर पाण्याबाहेर श्वसन करू शकणारे मासे उदा. मागूर, शिंगी, मरळ, इ. माशांचे अल्पकाळ टिकणाऱ्या, उथळ व दलदलीच्या ठिकाणी संवर्धन करता येणे शक्य आहे.
- प्रश्न 41 मोठ्या जलाशयांमध्ये मत्स्यसंवर्धनाच्या कोणत्या पध्दती उपलब्ध आहेत?
उत्तर **अ) पिंजरा पध्दत :** गॅल्वानाईज्ड स्टील, ॲल्युमिनीयम, बांबू, फळ्या, नायलॉन जाळे इत्यादींचा वापर करून पिंजरे बनवता येतात. हे पिंजरे तरंगक व शिसे यांच्या मदतीने पाण्यात आवश्यक त्या खोलीवर तरंगत ठेवता येतात. पिंजरा वापरून सायप्रिनस, कोळंबी, मार्जार मीन यासारख्या माशांचे संवर्धन करता येते.
ब) 'पेन' मत्स्यसंवर्धन : जलाशयाच्या काटाजवळील काही भाग बांबू, चटई किंवा नायलॉनच्या जाळ्याने वेढून त्यात समाविष्ट होणाऱ्या भागाचा मत्स्यसंवर्धनासाठी वापर करतात.
वरील दोन्ही पध्दतीमध्ये पुरक खाद्याचा योग्य वापर झाल्याने माशांचे पुर्ण उत्पादन मिळू शकते.
- प्रश्न 42 शेततळ्यातील मत्स्यसंवर्धनास उपयुक्त प्रजाती कोणत्या आहेत?
उत्तर भारतीय प्रमुख मासे उदा. रोहू, कटला आणि मुगळ इ. माशांचे शेततळ्यामध्ये संवर्धन करणे फायदेशिर आहे. आजकाल 'जयंती रोहू' या जातीच्या माशांच्या 'अवरोधित बोटुकली' ;जनदजमक थपदहमतसपदहद्ध चा वापर शेततळ्यातील मत्स्यसंवर्धनात मोठ्या प्रमाणावर होत आहे.
- प्रश्न 43 शेततळ्यातील मत्स्यसंवर्धनामध्ये माशांचे संचयन किती प्रमाणात करावे?
उत्तर मिश्र मत्स्यसंवर्धन पध्दतीत 2000 चौ.मी. एवढ्या आकाराच्या शेततळ्यामध्ये 80: जयंती रोहू आणि 20: कटला याप्रमाणात 2500 ते 3000 अवरोधित बोटुकलींचे संचयन करावे.
- प्रश्न 44 मत्स्यसंवर्धनामध्ये कोणती पुरक खाद्ये वापरतात?
उत्तर तेल काढलेला भाताचा कोंडा, शेंगदाणा पेंड, सरकी पेंड व सुर्यफुल पेंड इत्यादींचा वापर माशांना पुरक खाद्य म्हणून होतो.
- प्रश्न 45 संवर्धनामध्ये पुरक खाद्यांचे प्रमाण कोणत्या बाबींवर अवलंबून असते ?
उत्तर पुरक खाद्यांचे प्रमाण तलावातील माशांचे एकूण वजन व त्यांच्या वाढीच्या अवस्था यांवर अवलंबून असते.
- प्रश्न 46 मत्स्यसंवर्धनाचा कालावधी किती असतो?

- उत्तर मत्स्यसंवर्धनाचा कालावधी साधारणतः 8 ते 10 महिन्यांचा असतो. या काळात माशांचे सरासरी वजन 900 ग्रॅम ते 1.5 किलोपर्यंत वाढते.
- प्रश्न 47 संवर्धन तलावात मासेमारी करण्याकरिता कोणते जाळे वापरावे ?
उत्तर मासेमारीसाठी हाताने ओढावयाचे आयताकृती जाळे वापरावे. 1 एकर (100 मी. ग 40 मी.) आकाराच्या तलावात 60 मी. लांबी, 2 ते 3 मी. उंची व 3 ते 4 सें.मि. आसाचे जाळे वापरावे.
- प्रश्न 48 मासे पकडल्यानंतर बाजारपेठेत नेण्यापर्यंत काय काळजी घ्यावी ?
उत्तर पकडलेले मासे सर्वप्रथम स्वच्छ धुवून प्लॅस्टिक ट्रे मध्ये मासे आणि बर्फाच्या 1:2 या प्रमाणात साठवावेत. अशाप्रकारे साठवणूक केलेले प्लॅस्टिक ट्रे शीतकरण सुविधा उपलब्ध असलेल्या वाहनातून बाजारपेठेत घेवून जावेत.
- प्रश्न 49 मासे पूरक खाद्याकडे दुर्लक्ष करतात किंवा ते स्वीकारत नाहीत?
उत्तर संवर्धन तलावातील मासे बहुधा रोगग्रस्त असावेत.
- प्रश्न 50 मासा स्वतःभोवती गरगर फिरू लागतो, माशांचे पोहणे दिशाहीन आहे. काय करावे?
उत्तर असा मासा मरणासन्न अवस्थेत असून रोगग्रस्त आहे. अशा माशांना तलावाबाहेर काढून नष्ट करावे व पाण्याची प्रत योग्य राखावी.
- प्रश्न 51 माशांच्या त्वचेवर गाठी आहेत, त्वचेला छिद्र पडून आतील अवयव दिसतात. काय करावे?
उत्तर अतिरोगग्रस्त माशांना तलावातून काढून नष्ट करावे आणि तलावातील पाण्यामध्ये पोटॅशियम परमँगनेटचे द्रावण 5 किलो प्रति हेक्टर या प्रमाणात मिसळावे.
- प्रश्न 52 माशांचे डोळे रक्तरंजीत, लालभडक, अपारदर्शक आणि घट्ट होतात काय करावे?
उत्तर मोरचुदाचे, पोटॅशियम परमँगनेटचे किंवा क्लोरो मायसिटिनच्या द्रावण योग्य प्रमाणात संवर्धन तलावात मिसळावे.
- प्रश्न 53 माशांच्या पंखाकडील भागात पांढऱ्या रेषा आढळतात, पंख कुजण्यास सुरुवात होते व शेवटी पंख गळून पडतात.
उत्तर हा पंख व शोपटाचा क्षयरोग असून अशा माशाला वेगळे करावे आणि 0.5 भाग प्रति हजारी मोरचूद द्रावणामध्ये बुडवून ठेवावे.
- प्रश्न 54 माशांच्या शरीरावर लोकरीसारखे पांढरे, राखाडी चटटे त्वचा, पर, डोळे, मुख व कल्यांवर आढळतात.
उत्तर हे चटटे सॅप्रोलेग्निया बुरशीच्या प्रार्दुभावामुळे आढळतात. याकरिता माशांना पाण्यात 3 टक्के मिठाच्या द्रावणात किंवा 0.5 भाग प्रति हजारी मोरचूद द्रावणात आंघोळ घालावी.
- प्रश्न 55 माशांच्या शरीरावर व परावर प्रथम गोल व पांढरे डाग दिसतात, मासे पोहतांना अडखळतात?
उत्तर हा माशांमाधील 'पांढरा डाग' वीपजम चवजद्ध रोग असून उपचाराकरिता 50 टक्के मिथिलिन ब्लूचे द्रावणात किंवा मिठाच्या द्रावणात माशांना आंघोळ घालावी. पांढऱ्या डागाचा मोठया प्रमाणात प्रार्दुभाव झाल्यास असे मासे पुर्णतः नष्ट करावेत.
- प्रश्न 56 मासे आपले शरीर कठीण पृष्ठभागावर घासतो, शरीरावर रक्ताचे तांबडे डाग दिसतात.

- उत्तर फॉर्मेलिन व मेलाचाइट ग्रीनच्या मिश्रणाचा वापर उपचारात करावा. वरील प्रकारची लक्षणे माशांच्या शरीरावर असलेल्या परोपजीवी मत्स्य ऊ र्थी तहनसनेद्ध मुळे आढळतात. शक्य असल्यास रोगी माशांवरील मत्स्य ऊ चिमट्याच्या सहाय्याने काढून टाकावी.
- प्रश्न 57 'इपिझुटिक अल्सरटिव सिड्रोम' या महामारी रोगामुळे माशांची मरतुक वाढली आहे.
उत्तर बाजारात उपलब्ध असलेले 'सिफॅक्स' हे औषध वापरावे.
- प्रश्न 58 बाजारात विक्रीयोग्य माशांचे वजन किती असावे?
उत्तर साधारणतः 750 ग्रॅम व अधिक वजनाचे मासे विक्रीयोग्य ठरतात.
- प्रश्न 59 थंडीच्या काळात खाद्याचे नियोजन कसे करावे?
उत्तर थंडीच्या काळात माशांचे चयापचन मंदावते व त्यांना भूक कमी लागते. यामुळे त्यांचा पूरक आहार कमी करावा.
- प्रश्न 60 मासे पाण्याच्या पृष्ठभागावर सारखे का येतात?
उत्तर मासे रोगग्रस्त असावेत किंवा पाण्यातील प्राणवायूचे प्रमाण कमी असावे. याकरिता पाण्याच्या पृष्ठभागावर सुर्योदयापूर्वी काठया माराव्यात किंवा प्राणवायूचा पुरवठा करण्याकरिता एरेअटर्सचा वापर करावा.
- प्रश्न 61 तलावातील तळाची माती काळी पडली असून कुबट वास येतो काय करावे?
उत्तर योग्य गुणवत्तेचे प्रजैविक ःत्तवइपवजपबेद्ध पाण्यात मिसळावे.
- प्रश्न 62 1 हेक्टर मत्स्यसंवर्धन क्षेत्रातून किती मत्स्य उत्पादन मिळते ?
उत्तर 1 हेक्टर क्षेत्रातील संवर्धन तलावातून 5 ते 6 टन माशांचे उत्पादन मिळू शकते.
- प्रश्न 63 1 टन मत्स्यउत्पादन मिळवण्यासाठी किती पुरक खाद्य वापरावे लागते?
उत्तर 1 टन मत्स्यउत्पादन मिळवण्यासाठी 1.5 टन पुरक खाद्य वापरावे लागते.
- प्रश्न 64 मत्स्यबीज कुठे उपलब्ध होईल?
उत्तर मत्स्यबीजांसाठी पेंच, वेणा व खिंडसी या नागपूर जिल्हयातील व हडपसर, जि. पुणे आणि धोम, जि. सातारा येथील शासकीय मत्स्यबीज निर्मिती केंद्राशी संपर्क साधावा. मत्स्यविज्ञान महाविद्यालय, नागपूर इथेही मत्स्यबीज जुलै ते ऑगस्ट या कालावधीत उपलब्ध असते.